

Morris Rosenfeld:

A KÖNNYCSEPP-MILLIOMOS

Ne hidd, hogy lantom zengni kész,
Ezüst, arany, ha csendül,
Hiába int nagyúri kéz,
A nóta mégse zendül.
Ki görnyed, izzad és remél,
A munkást zengem én meg;
És koldus, árva népemér'
Zokogva szól az ének.
De ifjan sírba szállok én,
Már foszlik zsenge életem.
Kit megdaloltam, mind szegény –
Vaj' mit tehetnek értem?
Szemükben áldó könny ragyog
Cserébe könnyfolyókért:
Én könnycsepp-milliomos vagyok
És sírok milliókért.

BODROGHY PÁL FORDÍTÁSA

Morris Rosenfeld:

CSALOGÁNY A MUNKÁSOKHOZ

Nyáridő van most, nyáridő most?
Halled-e lágy zokogásom?!
Napsugár fénye fénylik az égen
Madárfütty csendül hallgatag éjjen –
Zümmög a méh a virágon.
Cseveg a forrás, a tó morajlik,
Mindeniütt titkos csók nesze hallik –
Ifjú! elég volt gondból és bajból,

Kelj föl! a szemről könnyed lemosd!
Illatot szíhatsz te minden virágból –
Balzsam a légben, dala a világon,
Száz rigó mondja: csak te hiányzol!
Helyed elől van minden örömben,
Munkás! vigadj hát varázskörömben!
Nyáridő van most, nyáridő már!
A lepke lebeg a légben –
Ezüst esőár omlik a földre,
Hegyeken csillog levelek zöldje,
Fellegek úsznak az égen.
Kedvesét hívja dallal a pásztor,
Csókolja ajkát, öleli százszor –
Eljött a szerelem násza.
Dobd el a munkát – rád szerelem vár
Nyáridő van már, nyáridő már!
Ne bántson a gép zúgása!
Oly keserűn, oly soká küzdteél,
Balgán az árba majd elmerültél.
Hamar az öröm serlegét hajtsd ki!
Ifjú, ha meghalsz, nem sirat senki!

Nyáridő van már, nyáridő ma!
Örökké én sem zengek,
Sokáig bizony itt én se várok,
Künn száraz ágon a varjú károg. –
A szent dalok elcsengenek.
Dalolok még ma virágzó fákról,
– Szabadság, szerelem: aranyos álom –
Hát ne habozz sokáig!
Még fény van és illat a nagy világba'
Nyáridő van ma, nyáridő van ma!
De nem marad soká itt!
Amint a munka elorvaszt téged:
Elhervad itt lenn, mind a mi élet,
Élet és idő csak pillanatok!
Talán már holnap a nap se ragyog.

KISS ARNOLD FORDÍTÁSA

Franz Kafka

ELŐADÁS A JIDDIS NYELVRŐL

Mielőtt a keleti zsidó költők első verssorai elhangoznának, csak annyit szeretnék elmondani Önöknek, igen tisztelt hölgyeim és uraim, hogy mennyivel jobban értik a zsargont, mintsem hinnék.

Attól igazán nem tartok, hogy elmaradna az a hatás, mely mindannyiukra vár ezen az estén, de

azt akarom, hogy rögtön felszabadult is legyen, ha megérdemli. De ez mindaddig nem történhet meg, amíg némelyikük annyira fél a zsargontól, hogy szinte látni az arcán. Azokról, akik göggel viseltetnek a zsargonnal szemben, nem is beszéllek. De a félelem a zsargontól, valamiféle mélyről jövő ellenérzéssel keveredő félelem, végül is, ha akarjuk, érthető.

Nyugat-európai viszonyaink, ha óvatosan futó pillantást vetünk rájuk, rendezettek; mindennek megvan a maga menete. Mondhatni, vidám egyértésben élünk, értjük egymást, ha kell, megvagyunk egymás nélkül, ha úgy tetszik nekünk, és értjük egymást még akkor is; a dolgok effajta rendjének világából ki érthetné az összekuszált zsargon, vagy kinek lenne akár csak kedve is hozzá?

A zsargon a legfiatalabb európai nyelv, még csak négyszáz éves és voltaképpen annál is sokkal fiatalabb. Még nem alakított ki olyan világos nyelvi formákat, amilyenekre szükségünk van. Kifejezőmódja rövid és gyors.

Nincsenek nyelvtanai. Műkedvelők próbálkoznak nyelvtanok írásával, de a zsargont szünet nélkül beszélik; nem állapodik meg. A nép nem engedi át a grammatikusoknak.

Kizárólag idegen szavakból áll. De ezek nem lelnék nyugalomra benne, hanem megtartják azt a sietséget és élénkséget, amellyel vétettek. Népvándorlások járnak-kelnek a zsargonban, egyik végétől a másikig. Benne mindent, a németet, a hébert, franciát, angolt, szlávot, hollandot, román, sőt még a latint is kíváncsiság és könnyelműség fogja el, ebben az állapotban már erő kell a nyelvek összetartásához. Ezért nem jut eszébe egyetlen értelmes embernek sem, hogy a zsargonból világnyelvet csináljon, bármilyen kézenfekvő volna is tulajdonképpen. Csak a tolvajnyelv merít belőle szívesen, mert annak nem annyira nyelvi összefüggésekre, mint inkább egyes szavakra van szüksége. Meg azért sem, mert a zsargon mégiscsak régóta megvetett nyelv.

A nyelvnek ebben a forgatagában viszont megint csak ismert nyelvi törvények dirib-darabjai uralkodnak. A zsargon például eredetileg abból az időből származik, amikor a középfelnémetből kialakult az újfelnémet nyelv. Akkor egy nyelvi forma változatai közül a középfelnémet az egyiket kezdte használni, a zsargon meg a másikat. Vagy a zsargon következetesebben fejlesztett ki középfelnémet formákat, mint maga az újfelnémet nyelv; így például a zsargonbeli 'mir seien' (újfelnémet nyelven 'wir sind') természetesebb módon alakult ki a középfelnémet 'sin'-ből, mint az újfelnémet 'wir sind'. Vagy a zsargon megmaradt a középfelnémet formánál, szemben az újfelnémettel. Ami egyszer bekerült a gettóba, az jó időre érintetlen maradt. Így őrződtek meg maig olyan formák, mint a 'Kerzlach', 'Blümlach', 'Liedlach'.

És akkor ebbe az önkényes és egyszersmind szabályozott nyelvi képződménybe még beleáramlanak a zsargon dialektusai. Hiszen az egész zsargon csak dialektusokból áll, még az írott nyelv is, még ha az ember legtöbbször megegyezett is az írásmódban.

Úgy gondolom, igen tisztelt hölgyeim és uraim, mindezzel sikerült már előre meggyőzőnm a legtöbbszörükét róla, hogy egy szót sem fognak érteni a zsargonból.

Ne várjanak segítséget a versek magyarázatától. Ha mármost Önök még arra sem képesek, hogy értsék a zsargont, nem segíthet Önöknek semmiféle pillanatnyi magyarázat. A legjobb esetben megértik a magyarázatot és rájönnek, hogy nemsokára valami nehézséggel találják szemben magukat. Ez minden. Például azt mondhatom Önöknek:

Most Löwy úr, mint ahogy Önök hamarosan látni fogják, három verset ad elő. Először a *Die Grine* címűt Rosenfeldtől. Grine – így nevezik a zöldeket, a zöldfülüket, az új jövevényeket Amerikában. Ebben a versben ilyen zsidó kívándorlók kis csoportja megy piszkos útipoggyászával egy New York-i utcán. A publikum természetesen összeverődik, megbámulja őket, a nyomukba ered és nevetgél. A látványtól felzaklatott költő, tülemelkedvén ezen az utcai jelenezen, a zsidósághoz és az emberiséghez szól. Az a benyomása az embernek, mintha a kívándorlók csoportja megállna, miközben a költő beszél, holott messze vannak és nem hallhatják őket.

A második vers Frugtól a *Sand und Sterne* (Homok és csillag).

Ez egy bibliai ígéret keserű értelmezése. Arról szól, hogy olyanok leszünk, mint a tengerpart homokja és a csillagok az égen. Nos, megtiporva, mint a homok, máris meg vagyunk, de mikor teljesül be a csillagokról szóló ígéret?

Frischmann verse a harmadik, az a címe: *Die Nacht ist still* (Az éj csendes). Egy szerelmespár találkozik éjszaka egy jámbor írástudóval, aki az imaházba tart. Megijednek, attól félnek, hogy elárulja őket, utóbb megnyugtatták egymást.

Nos, amint látják, az efféle magyarázatok semmire se jók. Ezekbe a magyarázatokba gúzsba kötve Önök az előadásban azt keresik majd, amit már tudnak, és azt, ami valóban benne lesz, nem fogják észrevenni. De szerencsére mindenki, aki tud németül, arra is képes, hogy megértse a zsargont. Minthogy kétségtelenül nagy távolságból tekintve a zsargon felszíni érthetőségének a német nyelv a foglalatja; ez a Föld minden nyelvéhez képest előny. Cserébe igazságos módon megvan a hátránya is az összes többivel szemben. Ugyanis a zsargon nem lehet németre lefordítani. A zsargon és a német nyelv közötti kapcsolatok érzékenyebbek és sokatmondóak, semhogy azonnal szét ne szakadnának óhatatlanul, mihelyt a zsargon a németre vezetik vissza, vagyis már nem a zsargon az, amit visszavezetnek, hanem egy lényegét vesztett valami. Franciára lefordítva

például a zsargon közvetíthető a franciáknak, németre fordítással megsemmisül. A 'toit' például egyszerűen nem ugyanaz, mint a 'tot' és a 'Blüt' semmiképpen sem 'Blut'.

De a német nyelvnek nemcsak ebből a távolságából érthetik meg a zsargont, tisztelt hölgyeim és uraim, közelebb merészkedhetnek egy lépéssel. Nem is olyan régen úgy jelent meg a német zsidók bizalmas köznyelve, mindig aszerint, hogy városban vagy vidéken, keletebbre vagy nyugatabbra éltek, mint a zsargon távolabbi vagy közelebbi előfoka, és sok árnyalat meg is maradt. A zsargon történeti fejlődése ezért szinte éppolyan jól nyomon követhető a jelen felszínén, mint a történelem mélyén.

Önök máris egészen közel kerülnek a zsargonhoz, ha meggondolják, hogy tudáson kívül még olyan erők és olyan erők kapcsolódásai is munkálnak Önökben, melyek képessé teszik Önöket rá, hogy a zsargont érzéseikkel értsék meg. Csak ebben segíthet a magyarázó, aki úgy nyugtatja meg Önöket, hogy már nem érzik magukat kirekesztve, és azt is belátják, hogy nem panaszolhatják többé, hogy nem értik a zsargont. Ez a legfontosabb, mert minden panasszal ellillan a megértés. Maradjanak hát csendben, akkor hirtelen a zsargon kellős közepén találják magukat. De ha egyszer a zsargon megérintette Önöket – és zsargon minden, szó,

haszid dallam és még ennek a keleti zsidó színésznek a lénye is –, akkor nem lelhetnek rá többé korábbi nyugalmukra. Akkor olyan erősen érzik meg majd a zsargon igazi egységét, hogy félelem fogja el Önöket, de már nem a zsargontól, hanem önmaguktól. Nem lennének képesek egyedül elviselni ezt a félelmet, ha a zsargonból nem szállna mindjárt Önökbe az önbizalom is, amely ellenáll ennek a félelemnek és erősebb nála. Élvezzék ezt, amennyire csak tudják! Aztán ha eltűnik, holnap vagy később – hogy is maradhatna meg egyetlen előadóest az emlékezetben! –, akkor viszont azt kívánom Önöknek, próbálják meg elfelejteni a félelmet is. Hiszen büntetni nem akartuk Önöket.

SCHULCZ KATALIN FORDÍTÁSA

★

[Rede über die jiddische Sprache]

Franz Kafka: *Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande und andere Prosa aus dem Nachlaß*/3

(Franz Kafka: *Gesammelte Werke*, herausgegeben von Max Brod). S. Fischer Verlag; Lizenzausgabe von Schocken Books/New York

Brod jegyzete az íráshoz:

Kafka életrajzának negyedik fejezetében említi, 1912. február 18-án ezzel vezette be Kafka Isak Löwy előadóestjét a prágai zsidó városháza dísztermében.

Az eredeti kézirat elveszett; a közlés alapja az Elsa Brod által gondosan lejegyzett teljes szöveg.

